

УДК 331.5

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Коваленко Н.С.

Кіровоградський національний технічний університет

Стаття посвячена дослідженню проблем і особливостей функціонування складових ринку праці України в умовах мирового фінансово-економічного кризиса. Определены проблемы безработицы на общегосударственном уровне, сделаны предложения относительно разработки комплексной программы решения и смягчения последствий преодоления кризиса.

Ключевые слова: занятость, рынок труда, рабочая сила, заработная плата, инвестиционный климат, мировой финансово-экономический кризис.

The article is devoted to the research of problems and features of the functioning of constituents of labor market of Ukraine during world financial and economic crisis. The problems of unemployment at national level are determined, the proposals concerning the development of complex program solution and lessening the effects of crisis overcoming.

Key words: employment, labor market, labor force, wage, investment climat, world financial and economic crisis.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Забезпечення сталого соціально-економічного розвитку України як однієї із найбільших держав Європи пов'язане із вирішенням таких важливих питань, як розбудова сучасної соціально-орієнтованої економіки, відродження вітчизняного виробництва, відновлення соціальної захищеності населення [1]. У практичному вирішенні цих найгостріших проблем одне із центральних місць займає ринок праці, що є невід'ємною складовою ринкової економіки. Тому вирішення цих питань наразі залишаються відкритими та актуальними для прогресивних представників українського бізнесу, політичних діячів, сфери освіти та науки.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Дослідженням проблем функціонування ринку праці, його змінами в процесі кризових явищ в економіці займаються багато видатних зарубіжних вчених, серед яких варто виділити Р.С. Піндайка, С. Фішера, і таких вітчизняних науковців, як Д.П. Богиня, О.В. Волкова, С.П. Калініна, О.Ф. Новікова, М.В. Семікіна, Л.С. Шевченко та багато інших.

Мета статті. В умовах посилення впливу глобалізаційних процесів, міжнародної конкуренції, загострення протиріч аспектів світової фінансово-економічної кризи надзвичайно посилюється необхідність вирішення зазначених проблем. У зв'язку з цим, метою статті є теоретичне обґрунтування рекомендацій щодо поліпшення ситуації на ринку праці України в умовах світової фінансово-економічної кризи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Світова фінансово-економічна криза викликає стурбованість світової спільноти. Вона стала предметом восьмої Європейської регіональної наради в Лісабоні у лютому 2009 р., де докладно розглянуті питання про політичні заходи, що їх вживають у зв'язку з економічною кризою, та рекомендовані підходи до забезпечення гідної праці в Європі та Центральній Азії. У щорічній доповіді Міжнародного бюро праці про глобальні тенденції у сфері зайнятості відзначено, що глобальна економічна криза призведе до різкого збільшення кількості людей, які поповнять армію безробітних, "працюючих бідних" та незахищених зайнятих. В усьому світі залежно від своєчасності та ефективності відновлювальних заходів з боку урядів, чисельність безробітних у 2009 р. порівняно з 2007 р. зростає на 18 – 30 млн осіб, а за прогнозом аналітиків, якщо ситуація погіршуватиметься й далі – більш ніж на 50 млн осіб [5].

Сучасне соціально-економічне становище України характеризуються збитковістю стратегічно важливих підприємств, значною структурною деформацією вітчизняного виробництва, сировинною спрямованістю експорту, великою імпоротною залежністю економіки від постачання енергоносіїв, значним зменшенням національного багатства, зростанням боргової залежності держави, посиленням диференціації соціально-економічного розвитку регіонів, критичною народжуваністю та надмірно високою смертністю, низьким рівнем та якістю життя, високим рівнем бідності, накопиченням апатії та напруженості в суспільстві [4].

Найбільш відчутними проявами кризи в державі вже стали: параліч платіжно-розрахункової системи та криза банківської ліквідності; зменшення доходів бюджету та валютних надходжень при значному накопиченні зовнішньої та внутрішньої заборгованості; скорочення імпорту та експорту; прискорений спад виробництва, обсягів ВВП та інвестицій.

Наразі процеси, що відбуваються на ринку праці і у сфері зайнятості, тісно пов'язані з процесами у підприємницькій, кредитно-грошовій і зовнішньоекономічній сферах, в оподаткуванні та інвестиційній діяльності тощо. Від того, наскільки успішно функціонує економіка, у якій фазі економічного циклу вона перебуває, як сполучаються ринкові засади функціонування і державне регулювання, чим характеризується поведінка головних суб'єктів ринку залежить попит на робочу силу та її пропозиція, обсяг зайнятості й рівень безробіття [2].

Виходячи із зазначеного, вважаємо, що для організації робочих місць і підвищення рівня зайнятості населення необхідним є розвиток усіх галузей народного господарства, де одне з головних місць займає розвиток промисловості, яка має базуватись на нових технологіях, з урахуванням вимог часу та капітальних вкладень. Однією з таких форм вкладень капіталів є інвестиції, що мають вирішальний вплив на формування темпів економічного зростання і добробуту населення країни, що, в свою чергу, безпосередньо пов'язане із забезпеченням оптимального співвідношення між нагромадженням і споживанням.

За даними Держкомстату України спостерігається зниження питомої ваги прямих інвестицій в Україну, що пов'язано з відсутністю стимулів для вкладень суб'єктів господарювання (рис. 1).

Обсяги чистого притоку прямих іноземних інвестицій за 2008 рік оцінено в 9,9 млрд дол. США. Причому у четвертому кварталі чистий приплив прямих іноземних інвестицій становив всього 1,2 млрд дол. США, що в 2,7 разу менше, ніж у середньому за три попередні квартали. У плані забезпечення економічної безпеки країни основне завдання влади – максимально залучати інвесторів в пріоритетні сфери економіки, а не нарощування обсягів інвестицій спекулятивним капіталом.

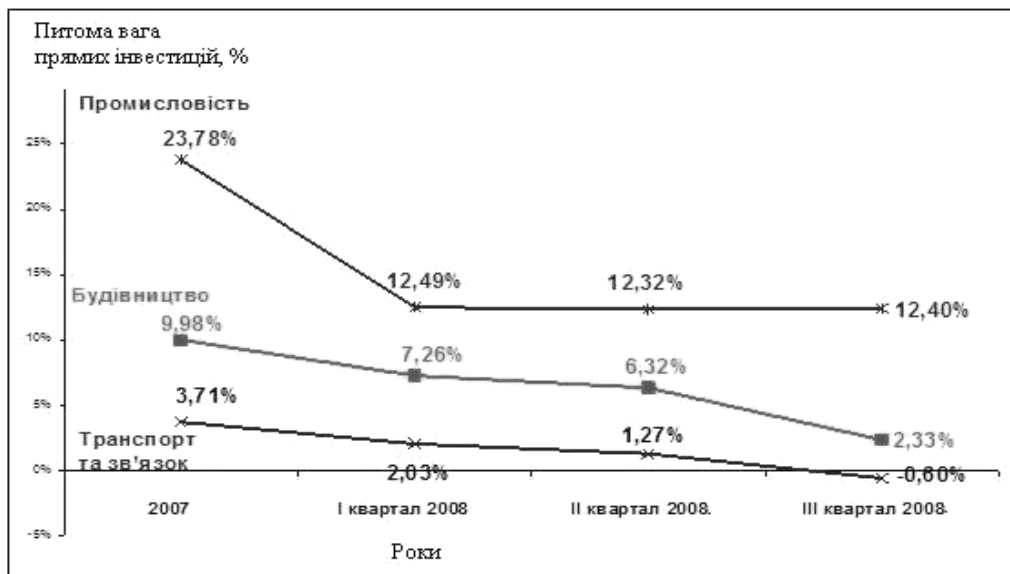

Рис. 1. Зниження питомої ваги прямих інвестицій, вкладених в Україну, за видами економічної діяльності у 2007–2008 роках [7]

Саме тому стурбованість викликають тенденції галузевого розподілу іноземних інвестицій у 2008 році. Якщо в 2007 році більше чверті (27,8 %) прямих іноземних інвестицій, що надійшли, були спрямовані в промисловість, то у 2008 році цей показник знизився до 23,9 %. Якщо за дев'ять місяців 2007 року в охорону здоров'я і надання соціальної допомоги було інвестовано 207,5 млн дол. США, то за дев'ять місяців 2008 року – в 1,4 разу менше (153,5 млн дол. США). Питома вага інвестицій, вкладених у галузь будівництва, знизилася з 10 % у 2007 році до 2,33 % – у III кварталі 2008 року, у галузь транспорту і зв'язку – з 3,7 % до "мінус" 0,6 % [7].

Загалом у 2008 році істотно знизилася питома вага іноземних інвестицій, вкладених у промисловість, адже закордонних інвесторів зараз більше привертають операції з нерухомістю, оренда, торгівля, ремонт, тобто ті сфери, що мають швидку окупність, але практично не створюють ні додаткових виробничих потужностей, ні інновацій, ні робочих місць. Також зрозумілий інтерес іноземних інвесторів до сільського господарства, зважаючи на високі прогнози врожаю. Поряд з цим турбує падіння зацікавленості інвесторів у сільському господарстві в III кварталі 2008 року. Це свідчить про те, що інвестори зацікавлені у вкладенні коштів в АПК тільки під урожай, а не на довгострокову перспективу.

Водночас, одним із головних чинників погіршення соціальної ситуації в державі залишається зростання заборгованості з виплати заробітної плати та кількості зареєстрованих безробітних. У 2008 р. загальна сума боргу з виплат заробітної плати збільшилась на 168,0 %. Загалом обсяг невиплаченої заробітної плати на 1 січня 2009 р. становив 1 123,5 млн грн, що дорівнювало 5,0 % фонду оплати праці, нарахованого за грудень 2008 р. Вперше з 2001 року (якщо не враховувати сезонні січневі зниження) в листопаді 2008 р. зафіксовано рекордне зниження розміру реальної середньомісячної заробітної плати – на 6,2 % до жовтня 2008 року. Номінальна заробітна плата в Україні в листопаді 2008 року становила 1 823 грн, що на 94 гривні менше, ніж в жовтні того ж року – 1 917 грн. Якщо в 2007 році зростання зарплати було стабільне протягом всього року, то за чотири останні місяці 2008 року зростання зарплати зупинилося (рис. 2).

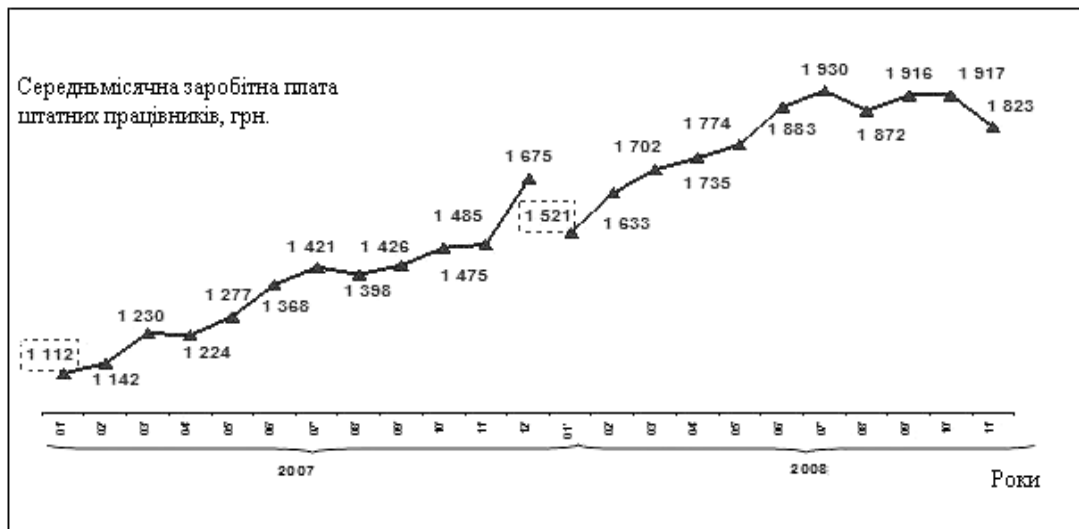

Рис. 2. Динаміка середньомісячної заробітної плати штатних працівників в середньому по економіці у 2007 – 2008 роках, грн [7]

В грудні 2008 року ріст середньої заробітної плати відновився виключно за рахунок традиційної виплати річних премій і бонусів; в кінці року її середній розмір зріс на 178 гривень (+ 9,7 %) і досяг 2001 грн. Така надбавка в доходах українців виявилася найбільшою за минулий рік, але найменшою з 2005 року. Адже в грудні 2007 року заробітна плата виросла на 190 гривень, або на 12,8 %, а в кінці 2006 року – на 15,7 %.

В цілому за минулий рік середня зарплата зросла на 18,6 %, що набагато нижче рівня інфляції – 22,3 %. Тому реальна зарплата громадян за рік знизилась на 3 %, чого не було з 1998 року, коли вона впала на 12,9 % [7].

За оцінками економістів, в 2009 році українців очікує подальше зниження рівня реальних зарплат як мінімум на 12 %. Серед очікуваних на ринку праці тенденцій аналітики акцентують увагу на тінізацію зарплат. І одним із способів такої тінізації є формальне переведення працівників на неповну зайнятість. Тільки в грудні кількість працюючих в умовах неповної зайнятості збільшилася на 27,7 %, до 0,829 млн. А частка працівників, які знаходяться в умовах вимушеної неповної зайнятості, зросла з 5,8 % до 7,5 % [3].

Найгірше, що в Україні рівень заборгованості та зниження заробітних плат населення зростає паралельно із збільшенням рівня безробіття. Відбувається зниження попиту на робочу силу. У другому півріччі 2008 р. намітилася тенденція до скорочення кількості вільних робочих місць, вакантних посад (при цьому найбільш стрімко – у листопаді – грудні). Близько половини вільних робочих місць (вакансій) призначалось для робітників, більше третини – для службовців і кожне сьоме вільне місце – для осіб, які не мають професії (рис. 3). Наявність структурної диспропорції між попитом на робочу силу та її пропозицією за професіями є чинником, що обмежує можливості працевлаштування безробітних та задоволення потреб роботодавців у працівниках.

Найбільша потреба підприємств була у кваліфікованих робітниках з інструментом (19,2 % від загальної кількості вільних робочих місць на кінець червня 2009 р.), працівниках найпростіших професій у сфері торгівлі, послуг, промисловості, будівництва та транспорту (16,9 %) і робітниках з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин (14,4 %).

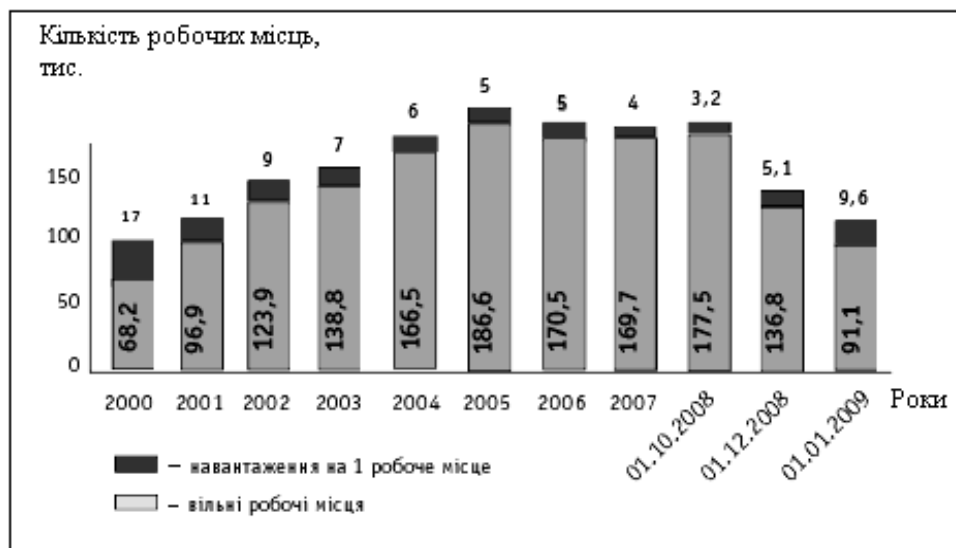

Рис. 3. Попит на робочу силу у 2000 – 2009 роках (тис. осіб) та навантаження на одне робоче місце (осіб) [6]

Обсяги працевлаштування незайнятого населення у січні – червні 2009 р. порівняно з відповідним періодом 2008 р. знизилися на 32,4 %, або на 187,6 тис. осіб. Серед працевлаштованих більше половини зайняли місця робітників, 19,4 % – посади службовців, 23,6 % – місця, які не потребують спеціальної підготовки.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Проведений аналіз ще раз підтвердив той факт, що в Україні відбулося поетапне скорочення працюючого населення у міру того, як економічна криза торкалася різних галузей економіки. На нашу думку, ефект від зростаючого безробіття буде відчутним навіть не зараз, коли держава змушена більше витратити на соціальні програми й запобігати можливому соціальному невдоволенню, а у післякризовий період, коли економіка почне знову показувати зростання. За розрахунками аналітиків, зростаюча економіка (навіть на 1–3 % в 2010-му році) буде вимагати нової, висококваліфікованої робочої сили [6]. Але частина трудового потенціалу держави буде безповоротно втрачена.

З метою оздоровлення та стабілізації ситуації ринку праці України, створення умов для активізації інвестиційної діяльності доцільно вдосконалити ряд заходів на макрорівні. Серед основних слід виділити такі:

- ухвалити на підґрунті національного соціального діалогу соціальну доктрину як фундамент соціальної стратегії, що формується державою, з визначенням стратегічних, тактичних, економічних, соціальних цілей держави, ключових питань та суперечностей соціальної сфери, концепції соціальної політики, механізмів та засобів вирішення важливих соціальних завдань;
- закріпитися на світовому перспективному ринку збуту за рахунок розвитку внутрішнього попиту на товари, що виробляються українськими товаровиробниками для експорту і щодо яких спостерігається погіршення світової кон'юнктури;
- кредитування або співфінансування довгострокових інфраструктурних, інвестиційних та інноваційних проектів загальнодержавного значення, а також здешевлення кредитування проектів малого та середнього бізнесу, зокрема таких, що впливають на підвищення рівня зайнятості населення;
- надання фінансової допомоги банкам (у тому числі з метою збільшення статутних капіталів), поповнення статутних капіталів державних банків та Державної іпотечної установи тощо.

Саме тому, на наш погляд, важливою є продумана, багатопланова національна програма розвитку ринку праці України, підвищення рівня зайнятості населення і зменшення безробіття, яка повинна включати в себе необхідність врегулювання комплексу проблем на мікрорівні з таких напрямів:

- підвищення конкурентоспроможності та ефективності національної економіки, шляхом взаємоузгодження економічних та соціальних параметрів її розвитку;
- збереження ефективно функціонуючих і створення нових робочих місць;
- посилення мотивації до легальної продуктивної зайнятості;
- збалансованості попиту та пропозиції робочої сили;
- створення умов для розвитку підприємницької ініціативи населення та забезпечення соціального захисту зареєстрованих безробітних;

– легалізація міждержавних трудових міграцій та посилення соціального захисту громадян України, які працюють за кордоном.

Ми вважаємо, що така програма допоможе безробітному населенню пережити кризу та повернутися до суспільного виробництва, а отже, і до повноцінного життя тоді, коли економічні реалії покращаться.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волкова О.В. Ринок праці. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – С. 7.
2. Головні причини та наслідки кризових явищ в Україні у 2008 – 2009 роках, макроекономічна ситуація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dc-summit.info.
3. Економічна криза в Україні: виміри, ризики, перспективи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.niss.gov.ua.
4. Новікова О.Ф. Економічна безпека: концептуальне визначення та механізм забезпечення: монографія / О.Ф. Новікова, Р.В. Покотиленко; НАН України; Інститут економіки промисловості. – Донецьк, 2006. – С. 7.
5. Ответные политические меры в связи с экономическим кризисом "Подход к обеспечению достойного труда в Европе и Центральной Азии": Восьмое Европейское региональное совещание, Лиссабон, февраль 2009 года. – Женева: Междунар. Бюро труда, 2009.
6. Снежко Е. Третья волна [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.news.finance.ua.
7. Соціально-економічне становище України за період 2000 – 2009 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.